

Kinderkosmologie

(Waarin wordt verhaald over de oorsprong van Het wakkeremensenboek, een nieuwe wetenschappelijke discipline het licht ziet en de wereld onttoverd wordt.)

VOOR FREDERIEKJE

Toen mijn oudste dochter vijf jaar oud was, vroeg ze op een dag: ‘Papa, wat is de buitenwereld?’ Ik antwoordde dat het gewoon een woord was voor de wereld buiten het huis, de wereld buiten, de buitenwereld. Dat vond ze maar niks. ‘Papa,’ riep ze mij tot de orde, ‘ik bedoel de wereld *buiten* de wereld.’ Ik keek even verbouwereerd naar mijn vrouw die mij een hint gaf door uitdrukkelijk met het hoofd te knikken (zo van ‘ja, dat bedoelt ze’) en toen begreep ik het: ze bedoelde het heelal. Ik was een beetje verrast en vooral geïnterigeerd. Een heel klein kind stelt een *heeeel* grote vraag. De vraag. De eerste vraag, de vraag naar het eerste: wat is in godsnaam dat geval waar wij in wonen en dat wij de wereld noemen, en dan ... wat met die wereld buiten de wereld. Inderdaad.

Ik begon alles wat ik wist over het heelal zo goed en zo kwaad als het ging uit te leggen. Ik begon over de aarde en zon en over de planeten en over sterren en sterrenstelsels en over de Melkweg, over zwarte gaten ... Het ging van kwaad naar erger. Toen ik bij de oerknal was aangekomen, gaf ze het op. Zij zou *mij* eens uitleggen hoe het zat. Wat ik te horen kreeg, was niets minder dan een

wereldbeeld, een infantiel alternatief universum. Waarlijk, het werd een echte genesis, een kosmologie, een kinderlijke kaart van het heelal. Ik heb haar verhaal als een amateuranthropoloog zo letterlijk mogelijk, in verschillende sessies, uit haar mond opgetekend. Het werd een heus boek: *Wakkere mens in de buitenwereld*. In de wandelgangen (vooral die van ons huis) ook bekend als *Het wakkeremensenboek*.

De aanhef van het boek *Genesis* klinkt bij deze vijfjarige auteur zo:

*‘De Adem komt van de Buitenwereld.
De Buitenwereld is alles wat buiten de wereld is.
De Wakkere Mens groeit in de Buitenwereld.
En door de Doodsplek heen komt hij op de aarde.
Anders groeit hij niet en gaat hij niet vooruit.
De Wakkere Mensen maken de aarde.
Maar ik ben niet van die soort.
Ik ben te laat gekomen.
De aarde was er al.’*

Zoals alle mythologie, begint Frederiekjes genesis bij het levensprincipe, de adem, de oerblaasbalg, de onbewogen ademhaling, dat wil zeggen de adem voor er haling was, de eerste vluchtige versie van wat later is versteend tot geest. Het tweede vers verraadt een nuchtere kijk, het klinkt een beetje zoals de *Tractatus* van Wittgenstein: ‘De wereld is alles wat het geval is.’ Even logisch en even tautologisch: de Buitenwereld is alles wat buiten de wereld valt: het *daarbuiten*. En dan verschijnt heel snel

ook de mens, de eerste mens, de ware mens, de mens die mythisch is: de Wakkere Mens. De halfgodmens die de aarde heeft gemaakt, de voorouders die de aarde tot wereld hebben gemaakt. Wat een illuminatie! Nogal doorzichtig wel (zoals wel meer illuminaties): een kind van vijf dat niet graag gaat slapen, is ... een Wakkere Mens. Ja, ja, goed gevonden. En ga nu maar slapen. Bij nader toezien wel degelijk een mogelijke soort op zich, een met mythische allures. Een ideaal. Een utopie ook. Tegenwoordigheid van geest als soortkenmerk: niet alleen de taal is wat de mens van de andere zoogdieren onderscheidt, maar vooral zijn wakkerheid, zijn luciditeit, de mogelijkheid om te reflecteren, over de *Buiten-wereld* bijvoorbeeld.

In vers vier wordt het ongewone van die Buitenwereld verduidelijkt: de ene hemel is de andere niet, met andere woorden, er is naast het hemelgewelf ook het hierna-maals. In dit geval het *hiervoormals*. Want – en dit is toch wel scherpzinnig: waar we na de dood naartoe gaan, dat heeft de mensheid al tijden beziggehouden, maar in de meeste mythen en zeker in de monotheïstische kosmogonie is de aandacht voor waar we vandaan komen, waar we ons *voor* de geboorte ophielden, geen echt goed uitgewerkte theorie, geen sterk verhaal. Daarvoor moet je bij de reïncarnatie en het karma en zo zijn. Voor een vijfjarige is dat nog zeer recent: waar was ik voor ik wakker werd in de wereld? Goeie vraag. Nu, makkelijkst is om onbeantwoorbare vragen te contamineren – niet alleen in de betekenis van ‘besmetten’ maar ook in de betekenis van ‘samentrekken’ – met

bestaande antwoorden: dus ... het *hiervoormals* en het hiernamaals vallen samen. Zo ook in *Het wakkeremensenboek*. En daar valt logisch gesproken iets voor te zeggen (al ruikt het onvermijdelijk naar reïncarnatie).

Het levensprincipe (de adem) wordt in een ruimtelijk schema, in een geometrie gezet met de dood (kan haast niet anders): de Buitenwereld is met de Binnenwereld verbonden via de Doodsplek, die tegelijk de Geboorteplek is. Het gaat bij primitieve kosmologie altijd om een allesomvattend (zij het vaak fragmentair) diagram, een schema van het heelal, een cartografie van de wereld. Bijvoorbeeld de levensboom van het *Edda*-epos, met aan zijn wortels een slang en aan zijn kruin een adelaar, was niets minder dan de hele kosmos, de tekening voor de hele dialectiek der krachten gebaseerd op het basischema van de Bovenwereld, de wereld en de onderwereld. En dat is in *Het wakkeremensenboek* niet anders. Het is een bierkaartschets van het universum. Zij het dat de wereldgeografie van een vijfjarige nogal losjes in elkaar steekt:

*‘Boven de Doodsplek is het Grote Vierkant.
Het Kleine Vierkant daar kunnen de mensen door,
maar door het Grote Vierkant kunnen alleen de
Wakkere Mensen.
In het midden is de Wereldbol, met allemaal
wolkjes er rond.
De wolkjes zijn huisjes voor Wakkere Mensen op
aarde.
Net boven de wolken is de Doodsplek.*

*En helemaal op het einde van de wereld zijn de
toverwereldbollen.
En die zitten allemaal in een hele hele grote bol.
Daar kun je nooit buiten. En die bol zit in een
vierkant.
En daar kun je door maar dat durven de mensen
niet.
Want daar zit alles wat gevaarlijk is: leeuwen,
wolven en zelfs spoken en draken ...
Het eerste wereldje daar komen de Wakkere
Mensen vandaan.
Van het laatste wereldje komen de griezels ...'*

Ze heeft dit kosmische schema ook herhaaldelijk getekend – op grote bladen lieten we haar de Buitenwereld tekenen. De oerversie van dit grondplan van het heelal wordt in de dialogen van *Het wakkeremensenboek* als uitgangspunt genomen. Het gaat, zoals bij elke mythologie, niet alleen om een abstract mentaal schema maar ook om flarden ervaring, brokstukken realiteit. Bijvoorbeeld de Doodsplek, dat is het graf van mijn vader. Bij een van de basistekeningen vroeg ik haar wat die dingetjes waren helemaal bovenaan haar tekening. Ze antwoordde: ‘Dat zijn vaasjes en die bolletjes zijn bloemetjes. Vazen voor de dood.’ Dat was verhelderend. De begrafenis van mijn vader lag nog vers in het geheugen. Voor haar moet het graf van mijn vader zoiets geweest zijn als de toegang tot het dodenrijk, en hup dat geeft ze letterlijk en figuurlijk een plaats in haar privémythologie: de kosmologische plaats van de dood.